

Рівненський державний гуманітарний університет
художньо – педагогічний факультет
кафедра культурології та музеєзнавства

Дипломна робота

освітнього ступеня «Бакалавр»

на тему: « **Культурний туризм: сучасні проблеми та перспективи
розвитку.»**

Виконала: здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня 4 курсу
денної форми навчання
напряму підготовки 03 Гуманітарні науки
спеціальності 034 – «Культурологія»
Савчук Олена Федорівна

Науковий керівник: к.п.н..
Андрощук Ірина Миколаївна.

Рецензент: к.п.н доц.
Дзюбишина Наталія Богданівна

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ І ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ.....	6
1.1.Поняття «культурний туризм» та його види.....	6
1.2. Соціокультурний аспект туризму.....	11
РОЗДІЛ ІІ ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ В СУСПІЛЬСТВІ.....	26
2.1. Подорожі та туризм як форми міжкультурних комунікацій.....	26
2.2. Вплив культурного туризму на спосіб життя людини.....	29
2.3. Перспективи розвитку культурного туризму у Львівській області.....	38
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48
ДОДАТКИ.....	55

ВСТУП

Актуальність дослідження полягає у том, що культурний туризм є надзвичайно важливим соціокультурним феноменом сучасності. Він тісно пов'язаний з розвитком суспільства, підпорядковується його законам та через свої функції впливає на життєдіяльність суспільства. Культурний туризм сьогодні нерідко розглядається як вид просторово-часової, дозвіллево-споглядальної діяльності, що знаходиться поза цільової визначеності. Очевидно, що такий підхід не охоплює всього значення феномена культурного туризму. Зокрема, не береться до виду те, що культурний туризм це, перш за все соціокультурні практики і середовище проживання людей, включених в загальнотуристичну пізнавальну діяльність. туризм на сьогоднішній день являє собою одну з найбільш цікавих сучасних форм дозвілля, що грають помітну роль в розширенні загальних знань і, зокрема, культурної ерудиції людини. У Росії з кожним роком все більше людей щороку вирушає в подорожі за межі країни, в процесі яких відбувається знайомство з традиціями, способом життя, культурною спадщиною та актуальною культурою інших народів.

При тому, що сучасний туризм можна диференціювати на кілька типів (спортивний, курортний, екологічний, багатoproфільний і ін.), в наші дні все більшого розмаху і значення отримує культурний туризм, який переслідує мету знайомства з культурно-історичним надбанням тієї чи іншої країни. В цьому відношенні культурний туризм як вид розвиваючого дозвілля можна поставити в один ряд з відвідуванням музеїв, бібліотек, оглядом місцевих визначних пам'яток.

Туризм дуже сучасний вид діяльності, популярність якого зростає з кожним днем. Це ціла галузь, індустрія, що об'єднує ряд різних організацій і підприємств, що займаються організацією відпочинку туристів і надають споживачам різноманітні послуги.

Туризм розвиває особистість, розширює пізнавальні горизонти, творчу та організаторську діяльність, звільняє від почуття втоми, надає безліч видів розваг і відпочинку. На сьогоднішній день види туризму не тільки різноманітні

і цікаві, але як правило, пов'язані один з одним і тісно переплітаються між собою. Найбільш характерними тенденціями культурного туризму в даний час є диверсифікація туристського продукту, пошук нових туристських напрямків, скорочення середньої тривалості туристських поїздок, вибір альтернативних засобів розміщення і транспорту, а також пошук прийнятних цін. В культурологічному аспекті туризм, будучи індикатором рівня життя населення, сприяє збереженню культурної спадщини та історичних цінностей, формуванню взаємного інтересу людей різних національностей, веде до зростання толерантності та поваги між ними, стабілізації міжетнічних і міжнародних відносин.

Поряд з цим соціальна ефективність туризму передбачає доступність більшості видів туризму для різних соціальних верств суспільства, включаючи багатодітні сім'ї, молодь, пенсіонерів, інвалідів.

Вивченню туризму як особливої сфери людської діяльності присвячено досить багато культурологічних розвідок не тільки у світовій, але й у вітчизняній літературі. Зокрема, природу і сутність культурного туризму розглядали такі відомі дослідники, як Д. Белл, М. Вебер, М. Гайдеггер, Дж. Джаффарі, Дж. Мід, Т. Парсонс, К. Річі, Дж. Уоркер, Е. Фромм та інші.

Найбільш вагомий внесок у розгляд туризму як специфічної сфери й виду людської діяльності зроблено в творах вітчизняного дослідника В. Квартальнова. Водночас серед українських дослідників сфери туризму – праці С. Грибанова, В. Горбик, С. Горського, Т. Дворової, О. Дорошко, А. Ємченко, В. Євдокименко, А. Зайцева, В. Зінченко, А. Козицького, Н. Крачило, О. Лугової, М. Лукашевича, Я. Луцького, Г. Науменко, В. Пазенка, Є. Піскової, М. Поплавського, С. Поповича, Т. Сокола, П. Тронько, В. Федорченко, Ф. Шандора, М. Шульги.

Об'єктом дослідження є культурний туризм.

Предметом дослідження є особливості культурного туризму як сфери соціокультурних практик.

Метою дослідження є визначення специфіки культурного туризму як сфери соціокультурних практик.

Відповідно до мети дослідження, визначено наступні **завдання**:

- розглянути теоретичні основи культурного туризму;
- проаналізувати практичне значення культурного туризму в суспільстві;
- визначити вплив культурного туризму на спосіб життя людини.

Методи дослідження: аналіз, синтез, систематизація, моделювання, узагальнення, порівняння науково-теоретичних та емпіричних даних – для виявлення ступеня розробленості досліджуваної проблеми, уточнення поняттєвого апарату дослідження.

Структура дослідження. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дослідження складає – 53 ст.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Поняття «культурний туризм» та його види

З огляду на подвійність поняття «культура» і впливає подвійність у визначенні поняття «культурний туризм». Таким чином, всі визначення культурного туризму укладаються в два основних підходи: технічний і концептуальний.

Перший заснований на описі ресурсів культурного туризму території, яка залучає потоки культурного туризму: під культурним туризмом розуміється «споживання туристами мистецтва, художньої спадщини, фольклору та цілого ряду інших проявів культури». Другий підхід, навпаки, прагне описати мотиви, що лежать в основі даного виду туризму і пояснює прагнення людей до відвідування культурних пам'яток, їх бажанням дізнатися що-небудь нове про них. Таким чином, можна зробити висновок про орієнтацію цього підходу на «процес культури» [4, с. 357].

Крім цього, існує і третій підхід до визначення поняття «культурний туризм» виходячи не з опису споживаних ресурсів, і не з мотивацій самих туристів. Головним аспектом виступає результат, одержуваний культурним туристом, тобто культурні враження: «Культурний туризм може бути визначений як туризм створений, запропонований і спожитий у вигляді суми деяких культурних вражень» [21, с. 104].

У вітчизняній періодичній пресі та навчальній літературі терміном «культурний туризм» став замінюватися термін «культурно-пізнавальний» або «пізнавальний» [22, с. 17]. Слід зазначити, що одні автори дають даному поняттю нові визначення, вважаючи, що виник новий вид туризму, розділяючи при цьому «культурний» і «пізнавальний» як самостійні види туризму [37], інші дослідники розглядають «пізнавальний» туризм як різновид «культурного» [14], треті, говорячи про культурно-пізнавальний туризм, дотримуються інших

термінів, наприклад, «екскурсійний», «екскурсійно-пізнавальний», «історико-краєзнавчий» або «інтелектуальний» [31, с. 115].

Поняття «культурний туризм» офіційно на міжнародному рівні вперше згадується в матеріалах Всесвітньої конференції з культурної політики (1982 р.). Виходячи із значення англійського терміна «cultural tourism», який і кілька десятиліть тому визначався як «культурно-пізнавальний або пізнавальний туризм» [18] сьогодні не відбулося зародження принципово нового виду туризму, так як не змінилася його основна вихідна мета – знайомство з історією та культурою країни в усіх її проявах (архітектурою, живописом, музикою, театром, фольклором, традиціями, звичаями, способом і стилем життя людей країни відвідування). Культурний туризм об'єднує в собі широкий спектр споживчої туристської діяльності, яка формує розуміння відмінних характеристик окремої дестинації, будь то культурно-історична спадщина, сучасне мистецтво, повсякденний стиль життя, а також бізнес-практики, що забезпечує доступність і інтерпретацію культури дестинації. Види культурного туризму подані в додатку А.

Виділення культурного туризму як специфічного сектора в системі туризму проводиться за трьома напрямками:

1. Характер діяльності туриста, що складається в отриманні нового досвіду і вражень для задоволення культурних потреб. Данна ознака формує концептуальну відмінність культурного туризму від інших видів туристичної діяльності.

2. Мотивація туристів, залучених в культурний туризм. Данна ознака характеризує масштаби і структуру попиту туристів в сфері культурного туризму.

3. Характеристика пропозиції – особливих туристських об'єктів, процес задоволення попиту в сфері культурного туризму.

Характеризуючи культурний туризм за названими ознаками, можна дати його розгорнуте визначення, що відповідає сучасному розумінню культурного туризму, яке акумулює ряд найбільш відомих підходів [1, с. 184]:

Культурний туризм – це переміщення індивідів за межі їх постійного місця проживання, мотивоване повністю або частково інтересом відвідування культурних пам'яток, включаючи культурні події, музеї та історичні місця, художні галереї та музичні і драматичні театри, концертні майданчики і місця традиційного проведення часу місцевого населення, що відображають історичну спадщину, сучасну художню творчість і виконавські мистецтва, традиційні цінності, види діяльності і повсякденний стиль життя резидентів, з метою отримання нової інформації, досвіду і вражень для задоволення їхніх культурних потреб. Резюмуючи в декількох словах, культурний туризм можна описати як вид туризму, де культура є базисом:

- формування туристської привабливості дестинації;
- мотивації туристської діяльності;
- вироблених і споживаних туристських благ.

Культурний туризм придбав важливе значення з цілого ряду причин:

- надає позитивний економічний і соціальний вплив на розвиток дестинації;
- служить засобом встановлення і посилення позитивного іміджу дестинації;
- підтримує збереження культурної спадщини;
- полегшує встановлення взаєморозуміння між людьми в різних країнах і регіонах;
- сприяє розвитку культури і туризму [11, с. 236].

Внесок культури і туризму в економічний і соціальний розвиток деяких країн дуже великий. Посилючий взаємозв'язок і взаємовплив культури і туризму створюють стимули для розвитку кожної з галузей, а отже забезпечують зростання їх загального позитивного ефекту. Посилення взаємозв'язку культури і туризму базується на ролі культури в реалізації потреб, що лежать в основі туризму, і на ролі туризму в задоволенні культурних потреб населення [21].

Можна виділити п'ять основних мотивів туризму:

- пізнання;
- комунікація;
- релаксація;
- лікування і оздоровлення;
- соціальний престиж.

Роль культури в реалізації перерахованих мотивів істотна. Культура забезпечує туристам:

- занурення в інший культурний контекст, в якому живуть люди іншої країни, міста, регіону та на цій основі – різку зміну вражень;
- насичену інтелектуально-інформаційну складову туристської діяльності, яка дуже важлива для сучасної людини;
- розважально-релаксаційний ефект;
- задоволення соціально-престижних потреб, відповідність споживчої поведінки індивіда сформованим нормам споживання певних соціальних верств і, таким чином, підтримку, а в деяких випадках підвищення, соціального статусу туриста;
- можливість зустрічі та спілкування з найрізноманітнішими людьми на культурних заходах – фестивалях, святах і т.п., що дозволяє реалізувати уявлення про туризм як системи міжособистісних контактів.

Названі мотиви туристської діяльності у різних категорій туристів присутні в різних поєднаннях і мають різну ієрархію. У зв'язку з цим в культурному туризмі можна виділити кілька рівнів [21, с. 104]:

- професійний культурний туризм, заснований на професійних контактах. Наприклад, участь колективів і окремих представників виконавських мистецтв у різного роду фестивалях. Одним з привабливих моментів такого роду заходів є можливість «себе показати і інших подивитися», а також обговорити з колегами актуальні питання розвитку того чи іншого виду мистецтва;
- спеціалізований культурний туризм, де задоволення культурних потреб є основною метою туриста. Наприклад, знайомство з традиціями, звичаями, фольклором країни або регіону; перегляд театральних постановок; відвідування

фестивалів виконавських мистецтв, знайомство з творчістю конкретного автора або представників певної художньої школи або конкретної історичної епохи і т.п. .;

- неспеціалізований культурний туризм, де споживання культурних благ є невід'ємною, істотною частиною, але не основною метою туристської діяльності. Це характерно, наприклад, для пізнавального або освітнього туризму;

- супутній культурний туризм, де споживання культурних благ за ієрархією мотивації туриста займає нижчу позицію і, відповідно, стає додатковою, необов'язковою складовою його туристської поведінки. Це відноситься, зокрема, до ділового, рекреаційного, спортивного, шопінгово туризму;

- культурний квазітуризм, до якого відносяться переміщення резидентів даної місцевості, одним з мотивів якого є споживання культурних благ. Традиційно резиденти не відносяться до туристів, їх прийнято називати екскурсантами [30 с. 22].

Дослідження специфіки попиту і пропозиції на туристські поїздки з культурними цілями на основі аналізу іноземних і вітчизняних джерел дозволяють зробити висновок про те, що сьогодні в міжнародному туризмі крім традиційного культурно-пізнавального туризму в практику вже увійшли етнографічний, культурно-етнічний, культурно-релігійний, культурно - антропологічний, культурно-екологічний та інші підвиди [20].

Слід уточнити специфічний зміст зазначених підвидів культурного туризму:

- культурно-історичний (інтерес до історії країни, відвідування історичних пам'яток і пам'ятних місць, тематичних лекцій з історії та інших заходів);

- культурно-подієвий (інтерес до старовинних традиційних або сучасних постановочних культурних заходів або «подій» (свят, фестивалів) і участь в них);

- культурно-релігійний (інтерес до релігії або релігій країни, відвідування культових споруд, місць паломництва, тематичних лекцій з релігії, знайомство з релігійними звичаями, традиціями, обрядами);

- культурно-археологічний (інтерес до археології країни, відвідування пам'яток старовини, місць розкопок, участь в археологічних експедиціях);

- культурно-етнографічний (інтерес до культури етносу (народу і народності), об'єктів, предметів і явищ етнічної культури, побуту костюму, мови, фольклору, традицій і звичаїв, етнічної творчості);

- культурно-етнічний (відвідування батьківщини предків, знайомство з культурною спадщиною свого споконвічного народу, етнічних заповідних територій, етнічних тематичних парків);

- культурно-антропологічний (інтерес до представника етносу в розвитку, з точки зору еволюції; відвідування країни з метою знайомства з сучасною «живою культурою»);

- культурно-екологічний (інтерес до взаємодії природи і культури, до природно-культурних пам'яток, відвідування природно-культурних ансамблів, участь в культурно-екологічних програмах) [21, с. 104].

Узагальнюючи все вищесказане, можна сказати, що культурний туризм – це духовне присвоєння особистістю через подорожі та екскурсії багатств культури в їх справжності. Його можна розглядати як систему, яка надає всі можливості для ознайомлення з історією, культурою, звичаями, духовними і релігійними цінностями даної країни.

1.2. Соціокультурний аспект туризму

Відмінною рисою сучасного туризму є його соціальна спрямованість. Розвиток туристичної галузі до пандемії відбувався швидкими темпами. Людина, подорожуючи по країні і світу, пізнавала нове, проте є перспективи відновлення туризму і на надалі. Розвиток і збагачення людського інтелекту, світогляду, вдосконалення духовно-моральних відносин стають необхідною умовою відтворення суспільства. Це призводить до перебудови механізмів

соціокультурної ідентифікації особистості. Руйнується психологічна прив'язаність до традиційних соціально-групових структур, відбувається відрив людини від колективу, що супроводжується не тільки усвідомленням особистої свободи і незалежності, але іноді і дискомфортом, тугою по колективу, в якому людина була раніше.

Такий розпад систем зовнішньої детермінації життєдіяльності особистості не просто послаблює її залежність від соціокультурного середовища, але призводить до виникнення зворотних ліній детермінації: залежно від соціальних структур від стану душі людини, її світовідчуття. Кожна людина, відправляючись в подорож, прагне отримати позитивні емоції, зняти стрес, відновити духовні і фізичні сили, пізнати нове, поглибити знання про природу, історію та культуру інших країн і народів. Отже, людині треба дати можливість організувати свій відпочинок, відновити сили і здоров'я. Стаття 1 «Хартії Туризму» (1985 рік, ЮНВТО) говорить: «Право кожної людини на відпочинок і дозвілля, включаючи право на розумне обмеження робочого дня та на оплачувану періодичну відпустку, а також право вільно пересуватися без обмежень, крім тих, які передбачені законом, визнається в усьому світі» [26, с. 290].

Сучасний туризм сприяє пізнанню світу туристами, ознайомленню їх з культурою різних країн і народів. Прагнення до пізнання – потужний стимул людської діяльності. Вирушаючи в подорож, людина прагне розширити свій кругозір, скласти уявлення про те, як живуть інші країни і народи, які їх досягнення в науці, техніці, культурі побуті. Саме прагнення до пізнання світу стає основним способом саморозвитку, соціалізації особистості. Пізнавальна діяльність туриста призводить до того, що він цілеспрямовано сприймає факти внутрішнього і зовнішнього світу, систематизує, аналізує, порівнює і знаходить закономірності, які визначають послідовність явищ.

В результаті такої інтелектуальної діяльності виникає цілісна модель явища, яка дозволяє туристу свідомо підходити до реальної дійсності і розумно використовувати її в своїх цілях. Порівняння культури свого народу з

культурними традиціями інших країн сприяє осмисленню позитивних і негативних сторін життєвого укладу кожного, можливості для більш повної реалізації своїх здібностей. Багато мандрівників прагнули використовувати культурні досягнення інших народів для поліпшення свого побуту. Особисте сприйняття способу життя інших народів дає багатий емпіричний матеріал для теоретичного осмислення фактів і становить зміст наукової діяльності багатьох вчених. Сенсом життя багатьох людей стає не тільки досягнення певного матеріального благополуччя, але і пізнання світової культури.

З метою пізнання, наприклад, архітектури та міського ландшафту, способу життя інших народів здійснюють поїздки мільйони людей. Такі міста, як Нью-Йорк, Париж, Рим, Афіни, Сінгапур, Санкт-Петербург, приваблюють туристів пам'ятками, архітектурними ансамблями, музеями, парками.

Сучасний туризм перебуває під впливом багатьох чинників: соціальних, культурних, економічних, політичних. Як тільки людина вирішила проблему виживання, у неї з'явилася потреба в подорожах з метою пізнання світу і самої себе. Споживання туристичних послуг як вид діяльності людини носить яскраво виражений соціальний характер:

- 1) в процесі отримання послуг кожна людина взаємодіє з суспільством;
- 2) споживання є ознакою соціальної стратифікації [43 с. 104].

Нове життя породжує нові механізми соціальної взаємодії і споживання, принципово змінює взаємини особистості і соціуму і вимагає нових методів соціального пізнання. Сучасна наука розглядає цілісність суспільства як цілісність самоорганізації, яка багато в чому йде від індивідуальних проявів людської свідомості і поведінки і тому вона різноманітна, непередбачувана. Така цілісність самоорганізації не завжди відповідає стабільним інтересам індивідів і соціальних груп. Тому особливий інтерес соціального пізнання викликають особистісно-індивідуальні явища. Ідея про те, що весь соціальний всесвіт обертається навколо людини, визнає пріоритет інтересів, прав і свобод не націй, не держави, а суверенної людської особистості, увійшла в сучасне

соціально-правове і політичне мислення тому, що вона відображає глибокі зміни в соціальному житті.

Соціальне пізнання змушене серйозно переглянути методичний інструментарій, тому що образ «людини-гвинтика» безповоротно йде у минуле. Людину в усьому її розмаїтті, складних взаємодіях можна ототожнювати з її соціальною позицією. Людину, що володіє на соціальному рівні безліччю різноманітних і різноякісних ознак, можна охарактеризувати набором кількісних ознак, які з тією або іншою точністю відображають її положення в різних соціальних складових. Прикладом зазначеної збірки характеристик є дослідження за якістю життя нації, одна з категорій яких відображає творчий сенс життя людини і соціуму. Сучасний туризм як складна соціально-економічна система покликана задовольняти потреби туристів в матеріальних і нематеріальних послуг, основна функція туризму – забезпечити людину повноцінним і якісним відпочинком. Туризм перетворився в глобальну світову індустрію, що включає величезну кількість готелів та інших засобів розміщення, засобів транспорту, об'єктів громадського харчування, об'єктів і засобів розваги, об'єктів пізнавального, ділового, оздоровчого, спортивного та іншого значення, організацій, що здійснюють туристську діяльність, надають послуги гідів перекладачів [39, с. 288].

Туристичний продукт – це комплекс туристичних послуг, необхідних для задоволення потреб туриста під час його подорожі. Серед основних явищ, що впливають на розвиток сучасного туризму, слід назвати глобалізацію економіки, зростання ролі інформації і перетворення наукових знань в основний фактор світової економіки, становлення нового суспільства, що спирається на знання, докорінна зміна ставлення соціуму до людини [44, с.241].

«Цивілізація якості життя» по-новому розглядає знання як стратегічний ресурс суспільства. Розвиток сучасного туризму неможливий без базових, фундаментальних знань, тому потрібні знання про гуманістичні та культурні цінності людини. Аналіз добробуту населення не завжди відображає задоволеність людини своїм життям, яка залежить не стільки від рівня

матеріальних благ, скільки духовних, внутрішніх потреб людини, а саме: рівня освіти, професійної кваліфікації, творчих здібностей, затребуваності людини як фахівця. Людський капітал, який сьогодні особливо потрібний суспільству, пов'язаний з самою людиною, її вмінням здобувати знання, переробляти і використовувати їх раціонально. Сучасний туризм орієнтується на задоволення потреб як певних соціальних груп, так і окремої людини. Ця зміна орієнтацій пов'язана з ростом якості життя, створенням за допомогою реклами нових потреб. Тому фахівці сучасного туризму повинні бути тонкими психологами, розуміти туриста і намагатися знайти спосіб якісного його обслуговування.

Персонал сфери туризму працює в суспільстві, тому від нього вимагається розуміння морального боргу перед кожним туристом. Психологічна культура сучасного туризму вимагає глибоких знань внутрішнього світу людини, великого досвіду та вміння працівників сфери для тактовного обслуговування туристів [35, с. 42].

Праця працівників сфери туризму стає інформаційно насиченою, що веде до зміни її змісту і характеру. У цих умовах підвищуються вимоги до інтелектуальних здібностей людини, її психофізичним даним, скорочується частка важкої некваліфікованої праці, збільшується частка розумової праці. Все це вимагає нової моделі працівника, який виявляє своєрідність людської особистості, а це, в свою чергу, розширює соціальну свободу. Інформаційне суспільство породжує нові якості працівника сфери туризму – прагнення до максимального саморозвитку.

Соціальний статус людини визначається її рівнем освіти, здатністю трансформувати інформацію в знання, а знання самостійно застосовувати на практиці. Як показує життя, інтелектуальний розвиток людини має два аспекти:

1) вроджений хист завдяки якому люди отримують подальший розвиток особливо швидко в галузях соціально-культурної сфери (освіта, культура, мистецтво, фізична культура, туризм);

2) отримані знання і вміння людина реалізує в процесі професійної діяльності і постійно працює над підвищенням своєї кваліфікації [37, с. 98].

Інтелектуальний розвиток людини йде тим інтенсивніше, чим швидше формуються знання, а ці знання знаходять застосування на практиці. Хорошим стимулом для такого темпу інтелектуального розвитку є можливість просування по соціальних сходах. Для успішної роботи кожна людина повинна дбати і про своє здоров'я. Які основні принципи соціально-культурного спрямування сучасного туризму? Надання фундаментальних прав (економічних, соціальних, культурних, політичних та ін.) є основою створення якісного життя і потенційного розвитку кожної людини. Тому загальними принципами в рамках соціокультурної спрямованості туризму, на наш погляд, є:

- 1) надання кожному рівних можливостей отримання туристичних послуг, реалізації своїх потенційних даних в процесі діяльності в цій сфері;
- 2) стабільний і продуманий розвиток туризму, відповідальне використання природних і людських ресурсів з метою підвищення якості життя, усунення лих і злиднів;
- 3) створення та забезпечення достатньо високого рівня розвитку сфери туризму, щоб кожна людина мала можливість вибрати з безлічі запропонованих варіантів послуг;
- 4) створення умов для отримання інвестицій в розвиток сучасного туризму і повної їх реалізації в даній сфері [30, с. 22].

При цьому інвестиції в розвиток людських ресурсів сфери туризму будуть спрямовані на підвищення кваліфікації, накопичення досвіду, вмінь, знань, реалізацію своїх здібностей, охорону здоров'я і підвищення якості роботи. Інвестиції в освіту спрямовані на підвищення професійного рівня фахівця, а інвестиції в здоров'я сприяють продовженню життя і плідної роботи.

У сфері сучасного туризму повинні працювати люди, що володіють хорошим здоров'ям, саме цей показник є основним для якісної професійної роботи і інтелектуального розвитку. Всесвітня організація охорони здоров'я визначає, що здоров'я – це стан повного фізичного і душевного благополуччя,

результат здорового способу життя, хороших умов побуту і фізичної, професійної культури.

Соціокультурна спрямованість сучасного туризму проявляється і в підготовці фахівців для цієї сфери. Соціологічні дослідження підтверджують, що чим вище рівень освіти, тим менше рівень безробіття (хоча в країні з нестабільною економікою це не завжди так). Висококваліфікована людина має високі здібності до адаптації, мобільності, швидко засвоює нове, прагне до постійного освоєння і використання потрібної інформації, займається самоосвітою [33].

У сфері сучасного туризму, як уже говорилося вище, потрібні високоосвічені люди з широким кругозором, виховані і тактовні особистості. На сучасному етапі розвитку сфери туризму основним фактором є утворення, яке сприятливо позначається не тільки на розвитку економіки туризму, а й на задоволенні духовних запитів працівника, його соціального і професійного статусу. Саме знання, необхідна і своєчасно отримана інформація сьогодні є рушійною силою сфери туризму, яка сама пропонує послуги для відчуття повноти людського життя, розвитку духовних і фізичних сил особистості.

Реалізація потреб особистості, таким чином, повністю залежить від соціокультурних основ як всього суспільства в цілому, так і сфери туризму зокрема. Підвищення якості життя людини визначається такими факторами, як соціальна культура, освіта, охорона здоров'я, туризм. Забезпечення якісного життя людей стає метою соціально-економічного розвитку України, а формування системи забезпечення високої якості послуг – пріоритетним напрямком діяльності сучасних підприємств туризму [40, с. 201].

Багато моделей соціально-культурної діяльності туристських організацій спрямовані на поліпшення якості життя людей, яке є основним критерієм діяльності будь-якої організації. Сфера туризму, крім того, повинна служити сталого розвитку соціально-культурних складових життя населення, збереження історико-культурного середовища та творчих здібностей особистості.

Рішення задач по підвищенню якості життя населення країни на основі сталого розвитку туризму і його соціально-культурної складової забезпечує наступні переваги: активно задовольняються потреби в подорожах і у всебічному пізнанні світу; соціально-культурна діяльність спрямована на людину, при цьому вона орієнтована на активну позицію при вирішенні життєво важливих завдань, залучення до здорового способу життя, творчої діяльності, підвищенню культури і самореалізації.

Як говорилося вище, в сфері туризму на сучасному етапі особлива увага приділяється підвищенню якості послуг, оновлення змісту освіти, забезпечення інноваційного характеру освіти для майбутніх фахівців, вдосконалення управлінського та ресурсного забезпечення розвитку туризму, забезпечення соціального ефекту туристичних послуг як чинника зростання конкурентоспроможності турфірм, підвищенню соціально-культурного рівня туристичних екскурсій, розвитку конкурентного середовища в сфері туризму, контролю якості надаваних туристичних послуг, залученню державних і приватних інвестицій в розвиток туризму. У сферу діяльності сучасного туризму залучаються нові регіони, створюються нові туристичні продукти.

Глобальність процесів у розвитку сучасного туризму формує нові умови для діалогу різних культур і національних традицій в системі світових взаємовідносин. Діалог культур, в свою чергу, ставить проблему пошуку загальнолюдських цінностей для плідного позитивного співробітництва і взаєморозуміння. Орієнтація на загальнолюдські цінності – природна відповідь сучасного туризму на виклик часу.

Разом з тим в сучасному світі ми спостерігаємо процеси сплеску національної самосвідомості, що проявляється в самих різних формах: від прагнення до автономії до сепаратизму. Як в таких випадках поводитися туристам? Відомо, що право на самовизначення має будь-яка нація, туристам в будь-якому випадку слід дотримуватися нейтралітету.

Кожна етнічна спільність прагне до певної самодостатності, яка проявляється через систему різних факторів: соціально-культурних,

економічних, політичних, релігійних, побутових, світоглядних і т.д. У кожному етносі комбінації цих факторів унікальні, що дозволяє людині, що належить до цього етносу, здійснювати свою самоідентифікацію в навколишньому його просторі. При зустрічі з представниками інших народів національна самобутність виявляється найвиразніше. Більшість етнічних спільнот, які беруть активну участь в єдиній системі світогосподарських, культурних, туристичних зв'язків, активно культивують в своєму просторі норми загальнолюдських цінностей.

У деяких найбільш розвинених країнах ця система цінностей навіть домінує над національним світоглядом, але ніде не витісняє його повністю. Причин такого явища кілька:

1) наднаціональна загальнолюдська культура ніде не існує в чистому вигляді, а обов'язково забарвлена в національний колорит;

2) національна культура визначає, перш за все, матеріальні форми буття, а в області духовної, світоглядної дає лише найзагальніші установки;

3) навіть у своїй матеріальній частині національна культура завжди виділяла кращі досягнення нації в духовній сфері. Ось чому кожен етнос, який досяг певного рівня розвитку, прагне вийти на рівень самодостатності, стати незалежною нацією. При цьому одним з найважливіших чинників розвитку є національна ідея [35, с. 42].

У найзагальнішому розумінні національна ідея – це сукупність світоглядних установок, які консолідують націю і дають їй імпульс до подальшого розвитку. Це домінанта, вектор спрямованості, в руслі якого розвиваються всі сфери суспільства, в тому числі національний туризм. Безумовно, національна ідея, володіючи певною структурною жорсткістю, в інших умовах здатна видозмінюватися, розвиватися в міру розвитку суспільства, але стрижнева основа її, як правило, майже не змінюється. Подібно до того, як існує спадкоємність між етапами культурно-історичного розвитку, є нерозривний зв'язок між формами прояву національної ідеї в міру розвитку суспільства.

Вітчизняна національна ідея як сукупність рис національної самосвідомості, що стосуються розуміння місця і ролі України у всесвітній історії, властива українській культурі протягом всієї історії, починаючи з дипломатичних зустрічей Русі з Візантією. З цього моменту з незначними змінами ця концепція визначала весь хід розвитку Русі, потім і Росії. Система життєвих цінностей, побутовий уклад, громадська структура, влада, культура, геополітика, – всі суспільні форми буття заломлюється крізь призму визначеності національної ідеї. Основними складовими її були:

- 1) проміжне положення між Сходом і Заходом;
- 2) імперська велич;
- 3) єдність самодержавства, православ'я, народності, соборності [35, с. 42].

Розпад СРСР зруйнував не тільки державно-політичну систему, але в корені змінив усталену думку людей, стереотипи поведінки, саму систему мислення. Це не могло не позначитися на національній ідеї. Сучасна Україна, вимушена визначити своє місце і свою значимість в нових умовах соціально-історичного буття, гостро потребує національної ідеї. Безумовно, з нуля її не створити, тому ми повинні знати своє минуле і дбайливо ставитися до культурно-історичної спадщини своєї держави, з огляду на це в розвитку сучасного туризму національна ідея повинна формуватись в свідомості нації, вона не може бути привнесена з-за кордону або спущена зверху, а повинна викристалізуватися на базі самосвідомості суспільства [37, с. 98].

Туризм – явище загальнолюдське, і ніхто не може бути обмежений у можливості його здійснення. Цей принцип був закріплений конференцією по туризму ООН в 1954 році. Відповідно до міжнародних норм, для туриста абсолютно нічого не повинні означати ні його національність і расова приналежність, ні стать і вік, мова та релігія. Головне, щоб він справно платив гроші за використання туристичних ресурсів і не порушував місцеві закони, звичаї і традиції, поважав державний устрій відвідуваної країни і неодмінно виїхав з цієї країни в зазначені терміни [27].

Але в реальному житті не все так. Деякі країни обмежують в'їзд одиноких молодих жінок з міграційних норм. Облік клієнтів при розміщенні в готелі проводиться за ознакою статі. Цей принцип діє і на залізницях, де є жіночі і чоловічі купе. На релігійні обмеження звертають увагу при організації туризму, враховуючи норми одягу, стиль поведінки туристів, харчування, дотримання особливих правил при культових обрядах, постів. Туристи, які прибувають в країну, ні поведінкою, ні одягом не повинні ображати релігійні традиції і почуття віруючих. Це особливо важливо при відвідуванні ісламських країн, культових об'єктів, причому в таких випадках обмеження по відношенню до жінок більш жорсткі.

Туристам, які перебувають в інших країнах, Генеральне управління європейських країн по туризму пропонує дотримуватися наступних правил:

- не забувайте, що в своїй країні ви всього лише один звичайний громадянин серед мільйонів, у той час як за кордоном ви представляєте свою країну. Від ваших слів і вчинків залежить думка про вашу країну;

- якщо вам здасться, що за кордоном все гірше, ніж на батьківщині, залишайтеся завжди вдома. А якщо здасться, що все краще, що не повертайтеся на батьківщину, у вас її немає;

- за кордоном не галасуйте, ведіть себе спокійно;

- не привертайте увагу своїм одягом, одягатися треба скромно, згідно з прийнятими в цій країні стандартам;

- співати можна лише тоді, коли вас про це просять;

- не намагайтеся відзначитися там, де наперед відомо, що Ви програєте. А вигравши, не висловлюйте свою радість бурхливо;

- пам'ятайте, що барвисті вирази вашої мови не завжди в прямому перекладі збігаються з іноземним;

- намагайтеся розібратися в тому, що вам незнайоме, що бачите вперше;

- не намагайтеся повчати, краще вчіться самі [3, с.184].

Особливе значення має переживання людиною досвіду різних соціокультурних систем, хоча в центрі розвитку різних форм культури (релігії,

мистецтва, туризму, науки та ін.) знаходиться людина, оскільки гуманістичний принцип – одна зі сторін реального буття істинної людської сутності. Іншою стороною людської природи є її прагнення до пізнання світу, науки, культури різних народів. Пізнати різні форми культури, розкрити раціональну та ірраціональну сутність людини, проаналізувати перспективи розвитку людства в цілому дозволяє сучасний туризм.

Разом з тим функціонування туризму як специфічного виду діяльності людини не виключає його єдності з природою і вимагає врахування природних факторів. Зараз посилюється процес космізації туризму, домовлений виходом людства в нескінченні простори Всесвіту, що, безсумнівно, радикально змінить наші уявлення про причинності і час, сенс людського життя, її тривалості, смерті і безсмертя і закладе фундамент нової етики туриста.

Сучасний туризм і пізнання людиною навколишнього світу привели до нових уявлень про природу і місце людини в ній, що впливає на розвиток сучасної культури: з'явилося нове ставлення до природи, що полягає в тому, що зароджується нове почуття спільності людини і інших живих істот, біосфери в цілому. Тому екологічна проблема висувається на передній план в процесі організації сучасного туризму. У світоглядному і методологічному аспекті значимість екології полягає в тому, що саме вона формує самосвідомість культури, становить вихідний пункт відповідального ставлення людини до природи.

Сучасні наукові дослідження підтверджують, що людина порушила екологічну рівновагу земної природи, ввівши в неї елементи небіологічного походження. Вчені вважають, що для подолання глобальної екологічної кризи необхідно звернутися до давньосхідних культур з їх вченнями про єдність людини і природи, тим більше, що в сучасній екології складаються уявлення про навколишню природу як єдине ціле і необхідності враховувати взаємодію людини з природою. Загострення екологічної ситуації в світі давно вийшло за рамки окремих країн і регіонів, а вжиті заходи неадекватні характеру і масштабам загрози.

На сучасному етапі розвитку людського суспільства для всіх регіонів світу основним завданням є розробка нових підходів до вирішення проблеми збереження навколишнього середовища. Названа проблема повинна бути вирішена в комплексі складних соціально-економічних, екологічних систем. Чимале значення в зв'язку з цим належить сучасному туризму: по-перше, він розвивається інтенсивно і динамічно, як один із секторів світової економіки становить певну частку світового валового національного продукту, привертає близько 7% світових інвестицій, створює значну кількість робочих місць, є прибутковою сферою економіки багатьох країн [5].

По-друге, сучасний туризм впливає на всі основні ланки економіки країни і соціальні верстви суспільства. Туризм вимагає мирного, стабільного розвитку держав, регіонів і всього людства, тому що в неспокійних регіонах (локальні військові дії, релігійні та етнічні конфлікти) туризму майже немає. Туризм сприяє структурній перебудові економіки, зміні пріоритетів соціально-культурного розвитку суспільства. По-третє, сучасний туризм виконує серйозну соціальну функцію, вирішуючи конкретні соціальні завдання:

- надає людині широкий спектр послуг як нематеріальних благ;
- формує світоглядний, культурний рівень людини;
- сприяє розширенню міжнаціональних, міжнародних і міжособистісних відносин;
- організовує відпочинок, відновлення життєвих сил і здоров'я людини;
- поєднує інтереси окремих соціальних груп з інтересами всього суспільства;
- зберігає сприятливе екологічне і соціально-культурне середовище [12].

Вирішити проблеми екологічної кризи зможе тільки людина, котра опанувала всі досягнення світової культури і володіє високою моральністю. Таким чином, процеси екологізації і космізації туризму сприяють зближенню уявлень про зовнішній і внутрішній світ людини, що призводить до розуміння цілісного характеру сучасної культури, формуванню глобального погляду на світ.

Для здійснення подорожі людині необхідні вільний час, достатню кількість грошей і, як вже було зазначено, потрібна стабільність політики та економіки, щоб забезпечити вільне переміщення туристів з регіону в регіон і збереження всіх прав людини. Туризм завжди був дуже чутливим до різного роду соціальних змін. Революції, війни, кризи призводять до різкого спаду платоспроможності населення на туристські послуги, хоча туризм як соціальне явище знаходиться в постійному розвитку. У зв'язку з цим вивчаються поведінка і мотивація людей, що зважилися брати участь в подорожі, вік, соціальний стан, освіта, місце проживання, культурні та релігійні підвалини.

Сучасний туризм потребує вивчення умов, що визначають масовість туризму, формування цілих туристичних потоків на основі їх соціального статусу. Соціологічні дослідження проводяться із залученням методів психології і антропології і охоплюють різні соціальні групи в різних ситуаціях, при цьому розробляються різні форми анкет, проводиться анкетування працівників сфери туризму і власне туристів.

Таким чином, розвиток сучасного туризму підпорядковується тим же основним законам, що і суспільство з його продуктивними силами. Це проявляється в наступному:

- забезпечення повноцінним життям людини як головної складової виробництва всіх сфер життєдіяльності суспільства;
- використання людини у вільний від роботи час, який дійсно є безцінним капіталом;
- розширення світогляду в ході турпоїздки як необхідного процесу соціалізації особистості в цілому [11, с. 236].

У США, Німеччині, Італії, Іспанії Франції сучасний туризм займає провідні позиції у формуванні національного доходу, служить одним з вирішальних факторів розвитку економіки цих країн. Багато туристів виїжджає з Німеччини, США, Японії, Великобританії, Франції, а приймають найбільше туристів Китай, США, Франція, Іспанія. Попит на туристичні послуги багато в чому залежить від джерела доходів. Доведено, що інтенсивність споживання

різних послуг в сфері туризму прямо пропорційна частці заробітної плати в загальному доході сім'ї, що включає надходження від дивідендів, облігацій, підприємницької діяльності, продажу продукції з підсобних ділянок і т.п. [8]. З одного боку, туризм розвивається як певна самостійна система, з іншого боку, на його розвиток впливають ключові галузі національної економіки (енергетика, транспорт, зв'язок, житлове і комунальне господарство), на стан яких туризм теж впливає. У забезпеченні безперебійної роботи цих галузей полягає головна роль держави в розвитку сучасного туризму.

Таким чином, в українському суспільстві сформована нова ідеологія подорожей: якщо в традиційній українській свідомості подорож сприймалась як можливість відчувати світ духовних цінностей, і туризм більшою мірою носив розвиваючу функцію, то для сучасних туристів подорож – це «пошук себе» і визначення своєї соціальної ролі в суспільстві.

РОЗДІЛ II

ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ В СУСПІЛЬСТВІ

2.1. Подорожі та туризм як форми міжкультурних комунікацій

Ситуація «культурного шоку» при зіткненні з іншими культурами може виникнути на рівні індивідуальної свідомості. Найчастіше це відбувається в процесі подорожей. Історія людської культури є одночасно історія подорожей. Були епохи великих переселень, коли гнані холодом і голодом, а часом під натиском ворожих орд цілі народи залишали обжиті місця і поневірилися по далеких країнах в пошуках кращої долі. Були в історії і епохи процвітання держав, які стрімко освоювали нові території.

У всі часи люди відчували тягу до подорожей. Власне зародження науки про історію людської культури було тісно пов'язане з подорожами. Геродот був не тільки «батьком історії», а й мандрівником, збирачем фольклору, традицій, звичаїв різних народів, що населяли Ойкумену того часу. В історії культури сформувалися традиції подорожей в далекі країни з метою знайомства, вивчення культур і побуту інших народів. Купці, мореплавці, завойовники в своїх творах описували все побачене, складаючи безцінний літопис подорожей. Яскраву, образну мову записок венеціанського купця Марко Поло або зашифровані листи тверського купця Афанасія Нікітіна, який здійснив ходіння за три моря, є багатющий матеріал для розвитку науки про культуру [9, с. 203].

Свого часу Імануїл Кант зауважив, що подорожі, як і читання книг про подорожі, слід віднести до засобів розширення науки про людину, антропології. А вітчизняний вчений П. Ф. Каптерев на початку ХХ ст. був переконаний, що «настане час, коли необхідним елементом гарної, повної освіти буде кругосвітня подорож».

Якщо перші представники культурної антропології черпали емпіричний матеріал про інші народи головним чином з книг, то пізніше наука не могла

розвиватися без польових досліджень цих культур. Подорожі стимулювали науковий пошук. В сучасних умовах науки про культуру можуть дати відповідь імпульс розвитку подорожей і туризму. Інтенсивні процеси урбанізації, які проявляються в прискоренні темпів життя, напруженої професійної діяльності на тлі гіподинамії, що розвивається, викликані зменшенням рухливості людини і посилюється тенденцією до скорочення міжособистісних контактів, призводять до формування жорстких стереотипів життя сучасної людини, які згубно діють на її фізичний стан і психіку, сприяючи виникненню стресових ситуацій.

Витримати темп життя всередині нинішньої міської культури людині досить важко, і у неї складається потреба в більш вільній, неутилітарній поведінці. «Скутість» рамками свого культурного середовища, обмеження можливостей сім'ї як основного механізму соціалізації і інкультурації призводять до прагнення компенсувати негативний вплив суспільства і підтримувати оптимальний психофізіологічний стан, що, в свою чергу, вимагає збільшення активного відпочинку, релаксації і пошуку нових форм міжкультурних контактів.

В якості компенсації за перебування в забрудненому навколишньому середовищі визначається мета освоєння нових природних зон, так само як і облаштування місць усамітнення, організації форм взаємодії людей в малих групах і т.д. Звідси, мабуть, відбувається прагнення створити в суспільстві такі структури, які відтворюють «невизначеність», породжують різноманітність, новизну, дають можливість долучитися до іншої культури, побуту, познайомитися з новими людьми. Окремим випадком такого прагнення є туризм, який можна розглядати одночасно і як частину повсякденної культури, і як можливість втечі від неї, зміни стереотипів поведінки.

Отже, туризм виконує компенсаторну функцію по відношенню до осілого, переважно міського, способу життя. Додамо, що туризм – це переживання нових, яскравих душевних станів, таких, як споглядання культурного ландшафту, глибоке занурення в вітчизняну культуру або культуру

інших народів, знайомство з цікавими і важливими подіями всесвітньої історії. Цей своєрідний діалог з минулим і сьогоденням становить культуротворчий зміст туризму як сфери людської діяльності. Разом з тим туризм є настільки ж складним і багатограним поняттям, як і культура. Для одних фахівців туризм – це «подорож заради розваги, мистецтво задоволення найрізноманітніших потреб, що спонукають людину залишати час від часу свій обжитий маленький світ», «подорож будь-якої особи в продовження, принаймні, 24 годин» з місцевості, в якій вона проживає в іншу. Для інших – туризм являє собою частину політики, засіб зміцнення і самореклами окремих країн і регіонів.

У світі йде культурно-історичний процес розвитку і зближення національних культур на базі загальнолюдських цінностей, іменованих вченими культурною глобалізацією. Оскільки процес глобалізації охоплює найрізноманітніші сфери життя світового співтовариства, закономірно, що вона супроводжується потужними міграційними потоками, призводить до бурхливого зростання культурних обмінів, які виражаються в стрімко зростаючій кількості прямих контактів між індивідами, соціальними групами і організаціями різних рівнів багатьох держав. Це призводить до переосмислення поняття «туризм».

У нашій країні туризм перестав розглядатися як засіб ідеологічного впливу на особистість заради нав'язування їй певних цінностей і т. д. Чи змінилися і уявлення про соціокультурний розвиток окремих регіонів. Єдиний спосіб життя, формування однорідного соціуму перестали бути домінуючою цінністю культурної практики. Суспільство усвідомило різноманіття власних мовних культур. Ця своєрідна політкультурність соціального простору з'єднана з ростом культурно-творчої активності різних етнонаціональних груп і верств населення. Ці процеси йдуть у всьому світі.

В даний час практично неможливо знайти жодної культурно-етнічної групи, яка не зазнала б на собі вплив з боку культур інших народів. Цьому багато в чому сприяють посилюються етнокультурні потоки, що дають можливість безпосереднього знайомства з способом життя, звичаями, нормами

поведінки в інших країнах. Відомий західний футуролог Дж. Несбіт писав, що торгівля, туризм і телебачення складають основу глобального стилю життя. Саме ці «ЗТ» (trade, travel & television – торгівля, туризм і телебачення) повинні привертати увагу дослідників в процесі аналізу механізмів культурної дифузії в рамках світової культури.

Туристична індустрія проникає в такі місця, про які раніше ніколи б не подумали, як про туристичні маршрути. Вона розглядається вже не тільки як різновид туристичної діяльності, а й як важливий механізм управління міжкультурним діалогом народів в світі, що глобалізується, як ефективний спосіб реалізації принципів соціального партнерства на рівні різних суб'єктів взаємодії. «Глобальність» і «туризм» нині нерозривно пов'язані – це складові одного процесу. Як сказав якимось автор цікавих путівників Вольфганг Шивельбуш, для туриста ХХ ст. світ став великим універмагом з сіл і міст. Глобалізація туризму, на думку англійця, представника постмодернізму Джона Уррі, – це ядро глобальної культури, яке перетворюється на своєму шляху завдяки безмежній мобільності людей [18].

2.2. Вплив культурного туризму на спосіб життя людини

За останні десятиліття туризм став однією з найбільш популярних і поширених форм проведення вільного часу. Результати багатьох соціологічних досліджень показали, що він займає одне з головних місць серед інших форм рекреаційної діяльності. Туризм – одна з найважливіших соціально-економічних явищ сучасності, яке підпорядковане дії об'єктивних законів людського суспільства.

На початковому етапі масового туризму, в період бурхливого екстенсивного зростання обсягів виробництва в галузі (60-70 рр.) мало хто замислювався про вплив туризму на суспільство і природу. Більшою мірою інтерес представляли економічні показники галузі: валютні надходження, внесок в експорт товарів і послуг, кількість ночівель, обсяги в'їзного туризму і т.д. Єдиною була думка, що туризм приносить тільки незаперечні переваги і

вигоди турцентрів і їх населенню. В кінці 70-х - початку 80-х рр. дослідники заговорили про негативну дію туризму на екологію туристичних центрів [22].

Уповільнення кількісного зростання обсягів туристичного виробництва в сукупності з підсилюється «екологізації» суспільної свідомості в західноєвропейських країнах в середині 80-х років зумовили перехід до нового методу дослідження туризму. «У всьому світі почалася дискусія про користь і шкоду туризму для економіки, екології та суспільства, в той час як раніше мова йшла тільки про економіку». Великий внесок у розвиток методики дослідження туризму внесли швейцарські і західнонімецькі вчені Криппендорф, Юнк, Вайс. У коло досліджуваних проблем увійшов, наприклад, аналіз наслідків впливу туризму на традиційний уклад життя і менталітет населення туристичних центрів.

Стали приділяти увагу дослідженню туризму і соціологи. Соціологічний аналіз туризму пов'язаний, по-перше, з розглядом його як найважливішого елемента в системі суспільних відносин. По-друге, сам по собі туризм – явище дуже складне і поліфункціональне, в ньому перетинається безліч інших явищ і процесів соціального, культурного, екологічного характеру, і ця їх взаємодія і своєрідна «дифузія» створюють якісно нові можливості для використання туризму в економіці, політиці, культурі, пізнавальному, виховному, рекреаційному та інших процесах.

Сьогодні туризм став одним з найважливіших соціальних інститутів, що забезпечують спеціалізовані форми діяльності товариства спільно з такими інститутами, як держава, школа, церква, охорона здоров'я, сім'я та ін. Соціологічна наука розглядає туризм як соціальне явище, що представляє сукупність динамічних процесів, пов'язаних з добровільною тимчасовою зміною індивідами і соціальними групами постійного місця проживання, режиму звичного життя, наслідком чого є виникнення нових зв'язків з відвідуваними природними, культурними та соціальними середовищами. На думку швейцарського дослідника К. Каспара, сама система «туризм» має дві внутрішні субсистеми:

- суб'єкт туризму, тобто власне споживач туристичних послуг – людина, з усім різноманіттям її туристичних потреб і мотивів поведінки;

- об'єкт туризму, що складається з трьох елементів: турцентри, туристичні підприємства та туристичні організації.

Швейцарські дослідники розглядають туризм як самостійну соціально-економічну субсистему, яка одночасно інтегрована в суперсистеми «суспільство», «економіка» і «природне середовище». В економічному аспекті туризму досліджуються попит і пропозиція на туристичному ринку, економіка туристичних підприємств, менеджмент туристичної галузі, роль туризму в національній економіці.

Визнання значущості громадського аспекту туризму є найважливішою ознакою зміни акцентів в методиці дослідження: туризм створений для людини, а не людина для туризму – отже, вивчення економіки туризму не може бути самоціллю, необхідно «олюднити» економічні процеси, спроектувати їх на взаємозв'язку і взаємовплив суспільно-соціальних груп, що беруть участь в цих процесах. У громадському аспекті системи «туризм» виділяють, наприклад, такі проблемні напрямки:

- туристи – потреби людини, фактори, що визначають особливості парадигми потреб, туристичні потреби, їх мотивація, стереотипи туристичного поведінки, вплив туризму на розвиток структури потреб і т.п.

- населення турцентрів – його потреби, результати від прийому і обслуговування туристів (очікувані і реальні), вплив туризму на стандарт життя, соціально-культурні зміни і т.п. [18]

- процес встановлення контакту між туристом і приймаючою стороною, загальні умови контакту (забобони, мова, менталітет, культура, традиції).

Екологічний аспект туризму обумовлений усвідомленням людиною того факту, що непропорційний розвиток туризму може підірвати саму основу його існування: туризм споживає природні ресурси, в центрах масового туризму цей процес набуває хижацький характер, руйнування природного середовища тягне за собою спад туристичного виробництва. У суспільстві туризм є важливим

елементом системи народного господарства, фактором формування загальної культури населення, сприяє підвищенню комунікабельності людей, розвитку співпраці. Особливо велика його роль в рекреаційно-оздоровчому процесі для відновлення фізичних і духовних ресурсів суспільства через їх відтворення, як в масштабах держави, так і на рівні особистостей – суб'єктів туризму. Вплив туризму багатогранно і відбивається на системі соціальних відносин, будучи фактором соціально-культурних змін.

Серед найбільш важливих функцій туризму слід зазначити такі, як економічна, політична, пізнавальна, культурна, соціальна і рекреаційна. За своїм змістом туризм – це частина послуг, які надані туристу в виді транспорту, розміщення в готелі, харчування, екскурсій і т.д., що перетворює туризм в важливий економічний фактор.

Розглядаючи основні функції туризму, слід звернути увагу на його політичну функцію. Вона полягає в тому, що туризм сприяє формуванню політичної свідомості і охоплює елементи міжнародних і внутрішньополітичних відносин. Туробміну між державами допомагає зростанню довіри і взаємодопомоги між народами, сприяє мирному співіснуванню країн.

Пізнавальна функція туризму проявляється в активній спрямованості учасників туристичної діяльності на пізнання нового. Туризм забезпечує його суб'єктам максимум можливості для ознайомлення з історією, культурою, умовами життя і побуту відвідуваних регіонів. Через туризм реалізується природне прагнення людини до збагачення духовного світу, задоволення потреби в зростанні знання, в бажанні розширити горизонт власного бачення світу. Це сприяє формуванню пізнавальної потенції людини, збагачує світ його почуттів, впливає на процес виховання, виробляє творчий підхід до життя.

Туризм – це процес зіткнення, дифузії культур: культури населення відвідуваною територією і культури населення територій, з якої прибув турист. Цей процес зіткнення культур призводить в загальному до позитивних суспільно-виховних результатів як для відвідуваного населення, так і для

прибулих туристів. Це означає, що туризм сприяє соціальному спілкуванню, духовному взаємозбагаченню людей, обміну культурними досягненнями, взаємному пізнанню традицій і звичаїв, що підвищує інтелектуальний і культурний рівень суспільства. Однак слід сказати, що деякі автори відзначають негативні наслідки туризму, такі, як проституція, наркоманія, контрабанда, валютний чорний ринок і т.д.

Негативні наслідки можливі в результаті поганої організації туристичного відпочинку, коли не забезпечуються умови глибокого знайомства туристів з історією, культурою, або воно проходить в умовах дискомфорту. Проблеми планування і організації подорожей набувають величезного значення, оскільки тільки добре і розумно організовані подорожі сприяють подоланню негативних процесів, які є закономірними при безвідповідальній організації туризму. Таким чином, можна сказати, що сутність культурної функції туризму полягає в тому, що суб'єкт в процесі подорожі отримує можливість ознайомитися зі специфічними географічними умовами, продуктами людської діяльності і виробництва, які виступають як певні цінності суспільства.

На жаль, до маловивчених проблем туризму можна віднести його соціальні функції. Серед багатьох соціальних функцій туризму виділяють кілька найбільш важливих, які пов'язані з впливом туризму на систему соціальних інститутів, соціальну структуру суспільства, на динаміку соціальних процесів і систему цінностей і міжособистісних відносин.

В процесі розвитку туристичної діяльності виникає необхідність в удосконаленні діяльності існуючих і утворення нових громадських інститутів формального типу (бюро, організації). З їх утворенням виникають неформальні інститути, нерідко пов'язані з незаконною діяльністю. На ґрунті сучасного туризму зростає число соціально небажаних явищ.

Розвиток туризму в рекреаційних регіонах істотно відбивається на їх соціальній і професійній структурі, на освіту населення. Зміни в соціальній структурі полягають в переході до інших професій, необхідним для туристичної інфраструктури. Якість робочих місць в туризмі відрізняють такі особливості:

- сезонний характер;
- значна питома вага зайнятих неповний робочий день.

Говорячи про сезонний характер зайнятості в туризмі, слід зазначити як його позитивні, так і негативні сторони. З одного боку, він породжує нерівномірний розподіл робочого часу (надурочні в сезон і недостатня завантаженість в міжсезоння) і як наслідок цього – значна питома вага неповно зайнятих і плинність кадрів. З іншого боку, сезонність туризму стимулює багатопрофільний характер робочих місць, коли один і той же співробітник виконує різні функції в залежності від сезонних особливостей. Крім того, сезонна робота вигідна для багатьох категорій населення як джерело додаткового доходу.

Соціальний вплив туризму на суспільство складається також в інтенсифікації розвитку таких соціальних процесів, як інтеграція і соціальна мобільність. Аналізуючи роль туризму як чинника інтегрування з «зовнішнім світом», слід звернути увагу на ще один процес. Внаслідок приїзду туристів в маловідвідувані і культурно відокремлені райони, на місцях починає заглиблюватися процес розвитку народної свідомості, зменшується етнічна замкнутість жителів цих районів. Туризм, через свої соціальні функції, впливає на зближення способу життя і побуту жителів міст і сіл, є одним з факторів вдосконалення соціальної структури суспільства.

Рекреаційна функція туризму є однією з найважливіших. У літературі дають таке визначення рекреації: «Рекреація – це весь комплекс явищ, пов'язаних з діяльністю, розпочатої людиною у вільний час, що має багатоплановий характер: пізнавальний, лікувальний, розважальний і т.д., яка реалізується на спеціалізованих для цих цілей регіонах, розташованих не в місці постійного проживання». В ході перебування в рекреаційній зоні перед туристом відкриваються можливості використання ним різних видів рекреаційної діяльності. Рекреація створює умови для відновлення фізичних сил, здоров'я, психічної енергії, витрачених в процесі праці. Туризм є засобом

поширення фізичної культури, що сприяє формуванню навичок активного відпочинку [25, с. 10].

Рекреаційні функції дозволяють розглядати туризм як індустрію здоров'я і відпочинку. Підводячи підсумки, відзначимо, що всі функції туризму по-різному впливають на соціальні зміни в суспільстві, але кожна з них сама по собі сприяє розвитку особистості і позначається на виховній функції подорожі в цілому.

Активний зв'язок між культурою та туризмом був давно відзначений дослідниками, але тільки в останні десятиліття, коли туристична галузь почала стрімко розвиватися та приносити значну економічну вигоду, почався процес цілеспрямованого дослідження та осмислення їхньої залежності. Про важливість зв'язку між культурою та туризмом можна зробити висновок з інформації поданої у звіті Всесвітньої туристичної організації (одна з установ ООН) – близько 40% туристів визначає ціль своєї подорожі на основі культурної пропозиції.

На жаль, в уявленнях багатьох українців (і не тільки чиновників) домінує обмежений погляд на культуру як накопичене суспільне багатство, нематеріальну спадщину і творчі досягнення, які мають цінність самі по собі. При цьому вважається, що необхідно захистити високу культуру від жорсткої реальності ринку, який сприймається як загроза та перепона для розвитку «справжньої» культури. Звідси виводиться давня вітчизняна традиція чітко розділяти економічні та культурні питання, і відповідно, сформувався підхід, при якому економіка має «годувати» культуру.

Проте, як показує практика, при доброму управлінні економізація (комерціалізація) культури не тільки не шкодить, але й може значно допомогти у збереженні матеріальної та нематеріальної спадщини, сприяти промоції та заохочувати розвиток мистецтв, ремесел та іншої творчої діяльності. А нова креативна економіка та культурно-креативні індустрії, що повстали під впливом процесів глобалізації, оцінюють культуру як стратегічно цінний

ресурс, що за своєю економічною вигідністю залишає позаду традиційні сировинні ресурси.

Глобалізація також обумовила і бурхливий розвиток туризму, який перетворився на потужну галузь господарства, та сформувала новий тип туриста, орієнтованого на пізнання самобутніх культур і традицій місцевого населення, засвоєння духовних надбань людства, пошук історичної ідентичності. На нові запити з'являються і нові пропозиції, зокрема культурний туризм, основу якого становить культура, її духовні й матеріальні цінності. Культурний туризм сприяє процесам пізнання культури і культурної спадщини країн і регіонів, змінює протистояння культур на їх діалог, сприяє збереженню культурної спадщини, створює нові можливості для спілкування представників різних культур. У свою чергу, зацікавлення туристів культурною спадщиною регіону викликає почуття гордості у місцевого населення, спонукаючи їх оберігати свої національні традиції.

Ні в якому разі неможна ідеалізувати наплив туристів як панацею для підтримки культури і забувати про негативні наслідки культурного туризму. Адже так чи інакше в довгостроковій перспективі культурні центри, розвиваючи туризм, починають зіштовхуватися з низкою проблем. Окремі з них, такі як ріст цін на житло та послуги сфери обслуговування, зростання рівня злочинності, переповненість вулиць людьми та засміченість – загальні наслідки зростання туристичних потоків. Однак, є й проблеми, специфічно пов'язані з культурним туризмом, наприклад: перетворення культурних пам'яток на «музеї», де стає неможливо проводити попередні культурні практики (прикладом можуть служити популярні серед туристів церкви), фізичне нищення пам'яток, втрата ідентичності місця та громади, що розчиняється від напливу туристів. Як показує історія, неконтрольований розвиток культурного туризму може перетворити цілі міста на «Діснейленди» (приклад Венеції), значно ускладнюючи життя місцевим мешканцям та в кінцевому результаті консервуючи місцеву культуру, достосовуючи її до стереотипних очікувань туриста. І хоча негативний вплив неминучий, проте,

продуманий, поступовий розвиток культурного туризму базований на принципах сталого розвитку, дає можливість не тільки мінімізувати втрати, але й зібрати багаті плоди.

Культурний туризм (як і будь який вид туризму) знаходиться на перетині культури і бізнесу, а тому розвивається у цілком прагматичній економічній площині. Туристична привабливість території, окрім сприятливого клімату та екології, зручного географічного розташування, транспортної доступності та сервісів, має включати певну концентрацію культурних ресурсів, в першу чергу – культурно-історичної спадщини. Це стимулює розробку відповідних програм збереження нематеріальної культури, реставрації архітектурних пам'яток, відкриття нових музеїв і модернізації існуючих. Варто зазначити, що успіх бізнесових проектів культурного туризму залежить не стільки від рівня збереженості пам'яток старовини, як радше від активної позиції місцевої влади та громади, розумного використання культурно-історичної спадщини, підтримки розвитку як традиційних, так і нових форм культурно-мистецької сфери. При цьому активно інвестуючи кошти в дороги, екологію, безпеку території. Так народилось ще одне поняття – дестинація, як простір максимальної концентрації визначних туристичних пам'яток, засобів розміщення, харчування, розваг, інших послуг.

На практиці це проявляється, зокрема у лобюванні муніципалітетами великих культурних програм і проектів, скерованих на створення «атмосфери місця», підвищуючи тим самим його цінність. Не випадково конкурс «Культурна столиця Європи» є однією з найпрестижніших культурних подій. Культурна столиця обирається Європейським Союзом терміном на один рік, протягом якого місто має шанс яскраво продемонструвати своє культурне розмаїття: театри, музику, танці, музеї, виставки, фестивалі, бібліотеки тощо, тим самим приваблюючи нові потоки туристів зі всієї Європи. От і місто Львів, вже отримавши статус культурної столиці України у 2009 році та маючи досвід офіційного партнера Вроцлава – культурної столиці Європи 2016, ставить перед собою амбітну мету здобути титул культурної столиці Європи 2024 [29].

Львівська область теж має свої плани щодо розбудови вигідних взаємин культури і туризму. Розроблений і крок за кроком впроваджується масштабний проєкт «Мале Карпатське коло», який має на меті створення унікального туристичного маршруту, що об'єднає населені пункти трьох карпатських областей: Львівської, Закарпатської, Івано-Франківської та запропонує туристам зручну логістику, якісні дороги та унікальні туристичні продукти – мінеральну лікувальну воду Нафтуса, Урицькі скелі та середньовічні реконструкції, відвідини пам'яток ЮНЕСКО, смачну карпатську кухню.

2.3. Перспективи розвитку культурного туризму у Львівській області

В Україні культурний туризм може розвиватися у кількох різновидах: фестивальний (фольклорний) туризм, туризм народних ремесел і мистецтв, гастрономічний туризм (національної кухні), релігійний туризм, історико-культурний пізнавальний туризм, сільський туризм (туризм побуту етнічних груп), етнічний туризм тощо.

Основними напрямками культурного туризму є:

- знайомство з різними історичними, архітектурними або культурними епохами шляхом відвідання архітектурних пам'яток, музеїв, історичних маршрутів;

- відвідування культурницьких акцій: фестивалів (музичних, театральних, кіно, фольклорних), релігійних свят, виставок;

- відвідування лекцій, семінарів, курсів наукової мови. Основним принципом розвитку культурного туризму є принцип стійкого розвитку, що має на увазі підтримку місцевої культури, збереження культурних і природних об'єктів та поліпшення життєвого рівня місцевого населення.

Туризм, реалізований за принципами стійкого розвитку, є важливим засобом забезпечення зайнятості населення й економічного розвитку регіону, а також збереження і залучення в соціально-економічний розвиток об'єктів культури.

Види об'єктів культурного туризму [4]:

- археологічні – городища, кургани, залишки стародавніх поселень, стоянок, укріплень, військових таборів, виробництв, іригаційних споруд, шляхів, могильники, культові місця та споруди, мегаліти, наскальні зображення, ділянки історичного культурного шару, поля давніх битв, рештки життєдіяльності первісних людей;

- історичні – будинки, споруди, їхні комплекси (ансамблі), окремі поховання та некрополі, визначні місця, пов'язані з важливими історичними подіями, з життям та діяльністю відомих осіб, культурою та побутом народів;

- монументального мистецтва – твори образотворчого мистецтва, як самостійні (окремі), так і ті, що пов'язані з архітектурними, археологічними чи іншими пам'ятками або з утворюваними ними комплексами (ансамблями);

- архітектурні – історичні центри, вулиці, квартали, площі, архітектурні ансамблі, залишки давнього планування та забудови, окремі архітектурні споруди, а також пов'язані з ними твори монументального, декоративного та образотворчого мистецтва;

- садово-паркового мистецтва – поєднання паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами;

- ландшафтні – природні території, які мають історичну цінність. Львівська область входить до п'ятірки найпривабливіших та найпопулярніших туристичних регіонів України, має надзвичайно високий туристичний потенціал, де ринок послуг відпочинку є одним з найперспективніших в Україні [36].

Туристичний характер Львівської обл. визначається такими особливостями:

- зручне та вигідне географічно-транспортне розташування, оскільки для України Львівщина є воротами до країн Європи;

- національно-етнічна особливість регіону, яка відображається у своєрідній етнографічній культурі. Окрім української, тут збереглися чудові зразки польської, вірменської, австрійської культур, відбулося злиття національних культурних традицій;

- відносно сприятлива екологічна ситуація;
- відносно невисокий рівень індустріалізації території, що надає потенційні можливості для розвитку сфери туризму;
- площа території дає змогу влаштовувати туристичні поїздки в межах 1-2 діб з урахування виїзду в сусідні області [38].

Львівщина посідає одне з провідних місць в Україні за кількістю об'єктів історико-культурної спадщини, які викликають значний інтерес у вітчизняних та іноземних туристів. Найбільше пам'яток історії та архітектури розміщено саме в обласному центрі, тобто у Львові (2500), а також у містах Жовкві, Белзі, Бібрці, Золочеві, Жидачеві, Самборі, Дрогобичі. Це пояснюється давнім освоєнням цієї території, віддаленістю від театрів воєнних дій минулого, порівняно високим економічним розвитком та значною густотою населення. Щороку наш регіон відвідують безліч туристів, насамперед, з Центральної та Східної України, зі Західної та Східної Європи, країн Північної та Південної Америки, а також багатьох інших куточків світу.

Найчастіше приїжджають туристи з Польщі, Німеччини, Австрії, Білорусі, США, Росії. Особливістю регіону, яка надзвичайно підсилює увагу до нього та дає поштовх до розвитку культурного туризму, є те, що у 2009 р. Львів визнано культурною столицею України. Основними підставами такого досягнення є внесення до списку світової спадщини ЮНЕСКО історичної частини міста завдяки великій кількості архітектурних пам'яток, проведення понад 100 фестивалів у Львові та області щорічно, безліч замків та фортець об'єднаних у «Золоту підкову», близько 60 музеїв, більш ніж 100 храмів різних конфесій, що викликають велику зацікавленість регіоном з боку туристів [11].

Львів – це великий туристичний центр. У місті Лева та області дбайливо зберігають культурні надбання минулого та водночас намагаються відповідати вимогам сучасності. Саме на Львівщині вперше в Україні відступили від шаблонних відзначень свят та започаткували новий формат культурних заходів – різноманітних за тематикою фестивалів. Найвідомішими є «Різдво у Львові», свята кави та шоколаду, фестиваль писанок, етнофестивалі

фольклорної музики «Флюгери Львова», «Етновир», «Захід», «ТуСтань» та багато інших [36].

Новизною відзначаються і музеї Львова, які пропонують театралізовані презентації виставок, а також грандіозне свято, яке приваблює не лише жителів Львова та околиць, а й безліч іноземців та вітчизняних туристів, «Ніч у Львові», коли, практично, всі музеї міста відчиняють свої двері вночі. Популярністю користуються замки Львівщини, найбільш відвідуваними є Золочівський, Олеський та Підгорецький замки. На території області діє понад 50 туристичних маршрутів (замками, руїнами замків, збереженими старожитностями, монастирсько-храмовими комплексами тощо).

За даними досліджень, найбільш популярними екскурсійними маршрутами, які пропонують туристичні фірми, є: «До Страдчанської печери», «Жовква і Крехівський монастир», «Свіржський Замок та Звенигород», «Невідома Львівщина – околиці Львова», «Мала Золота підкова», «На батьківщину І. Франка у Нагуєвичі», «Перлини Белзького князівства». Для польських туристів пропонується відвідування важливих місць їх історії – Жовкву, Городок, Івано-Франкове, а німецькі туристи часто обирають колишні німецькі колонії – Хоросно, Тернопілля (Дорнфельд), Мервичі (Візенберг) [12]. Регіон відомий як осередок художнього, літературного, музичного та театрального мистецтва. Сьогодні незаперечним свідченням культурного багатства є велика кількість театрів, концертних залів, творчих об'єднань, а також проведення численних мистецьких заходів. У зв'язку з постійним зростанням кількості туристів, як іноземних, так і вітчизняних, у регіоні спостерігається збільшення кількості готелів та місць тимчасового проживання [36]. Попри значні потоки туристів та одну з найбільш розвинених туристичних інфраструктур України, Львівщина має безліч проблем, які перешкоджають стабільному та позитивному розвитку культурного туризму.

Історична територія Львова, яку ЮНЕСКО зарахувала до світової культурно-історичної спадщини, ще повністю не відреставрована. Деякі замки області занедбані та потребують повної реставрації (наприклад Свіржський).

Старі, особливо дерев'яні, церкви, які передані в користування релігійним громадам, ремонтуються й перебудовуються із застосуванням новітніх матеріалів та технологій і втрачають свою історичну цінність. Старовинні побутові споруди руйнуються безпосередньо на місцях і в Музеї народної архітектури і побуту «Шевченківський Гай» у Львові [26].

Є безліч позитивних сторін у розвитку культурного туризму, який стимулює осмислення культурного ресурсу регіону, а саме:

- стимулює продукування культурного продукту як туристичної пропозиції, підтримує автентичність і достовірність культурної спадщини;
- розвиває співпрацю пам'яток охоронних інституцій, музеїв, туроператорів, бізнесу;
- розвиває свідомість громади через включення у формування власного образу і маркетингу області;
- формує нові форми і методи комунікації й дидактики;
- сприяє пошуку балансу між високою і масовою культурою;
- сприяє пошуку спільних інтересів, формування спільних стратегій різних галузей.

Попри всі переваги культурного туризму, можна виділити і певні загрози для Львівщини як історичного та культурного регіону. Вони можуть себе виявляти у:

- невідповідному, руйнівному використанні культурно-історичного простору, який і є головним ресурсом культурного туризму;
- негативному впливові на соціокультурне середовище, обмежуючи форми і території соціокультурної діяльності та їх якість;
- формуванні нових стереотипів про країни походження туристів, розважальний туризм діє акультурно, комерціалізуючи стиль життя;
- посиленні впливів інфляції і корупції.

Щоб запобігти негативним впливам туризму на розвиток регіону і використати його можливості, потрібне відповідне регулювання місцевими органами влади. Для оцінки можливостей культурного туризму у сталому

розвитку міста треба комплексно досліджувати його економічні, соціальні, культурні й екологічні впливи.

Оскільки культурний туризм впливає на всі сектори суспільної діяльності, то він може бути інтегральною складовою стратегій розвитку різних галузей регіону [38]. Загалом у сфері розвитку культурного туризму у Львівській обл. здійснюється безліч заходів. Одним із найновіших є проект «Східноєвропейські перлини: створення та просування продуктів міського культурного туризму в транскордонному просторі», реалізація якого розпочалась у листопаді 2013 р. і тривала до кінця січня 2015 р.

Співфінансування проекту здійснювалось Європейським Співтовариством в рамках Програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна на 2007-2013 рр. Цей проект, окрім Львова, також реалізовувався в Івано-Франківську, Коломиї та польських містах Люблін, Замосць, Пшеворськ. Мета проекту – збільшення щорічної кількості туристів, які відвідують шість обраних міст Західної України та Східної Польщі. Окремими завданнями проекту є підняти на новий якісний рівень туристичні можливості презентації культурної та історичної спадщини цільових міст через впровадження нових екскурсійних продуктів для відвідувачів, посилити та просунути культурну самобутність цільових міст як напрямків культурного туризму, запровадити співпрацю та обмін досвідом у сфері міського культурного туризму між зацікавленими сторонами в Україні та Польщі, і завдяки цьому об'єднати зусилля та підвищити ринкову конкурентоздатність та потенціал цих міст.

Із шести міст лише Львів і Люблін є великими, інші – типові галицькі і польські містечка, які є цікавими для туристів, але не надто розрекламовані. Львів і Замосць включені до світової спадщини ЮНЕСКО. Сюди найчастіше їздять екскурсійні групи, але, за даними Всесвітньої туристичної організації, так званий організований туризм – це всього 30 % мандрівників. Спільним проектом хочуть збільшити кількість туристів, які відвідують ці міста, і продовжити термін їхнього перебування хоча б на день-два.

Саме для індивідуальних туристів будуть розроблені аудіотури, туристичні мапи історичних частин міст, путівники на семи мовах, спеціальні вказівники [13]. Розвиток індустрії культурного туризму у Львівській обл. потребує підтримки щодо узгодженого розвитку цієї сфери усю Україну. У регіоні необхідно розвивати активну співпрацю державного та приватного секторів з метою підтримки туристичного сектора Львівщини, посилювати рівень інформованості туристів про культурно-історичні принади регіону. Формування ефективної рекламної кампанії, проведення тендерів щодо реставрації та популяризації об'єктів культурної спадщини допоможуть вирішити безліч проблем, пов'язаних із руйнуванням пам'яток історії та культури, а також сформувати та посилити позитивний імідж області.

Для повноцінного ознайомлення туристів з культурно-історичною спадщиною доцільним є розширення мережі меморіальних музеїв і музейних комплексів у рамках національної системи туристично-екскурсійних маршрутів. Створення тематичних меморіальних музеїв чи комплексів є найефективнішою формою пристосування пам'яток історії до функціонування в ролі екскурсійних об'єктів культурно-пізнавального туризму. У регіоні доцільно проводити подальші дослідження культурного туризму, розробляти та проводити перспективні проекти, які зможуть вивести галузь на новий рівень розвитку.

ВИСНОВКИ

Отже, культурний туризм об'єднує в собі широкий спектр туристської діяльності, яка формує розуміння відмінних характеристик окремої дестинації, будь-то культурно-історична спадщину, сучасне мистецтво, повсякденний стиль життя, а також бізнес-практики, що забезпечує доступність і інтерпретацію культури дестинації.

Виділення культурного туризму як специфічного сектора в системі туризму проводиться за трьома напрямками:

1. Характер діяльності туриста, що складається в отриманні нового досвіду і вражень для задоволення культурних потреб. Данна ознака формує концептуальну відмінність культурного туризму від інших видів туристичної діяльності.

2. Мотивація туристів, залучених в культурний туризм. Даний ознака характеризує масштаби і структуру попиту у туристів в сфері культурного туризму.

3. Характеристика пропозиції – особливих туристичних об'єктів, процес задоволення попиту в сфері культурного туризму.

Практичне значення культурного туризму полягає в тому, що це соціально-економічне явище, в даний час – ціла галузь, індустрія, що займається організацією відпочинку, естетичного та інтелектуального розвитку, виховання і пізнання навколишнього світу. Послуги, пов'язані із забезпеченням активного відпочинку, складають суттєву частину споживаних населенням благ, цінностей, в тому числі і культурних. Туризм з позицій культурного середовища проживання надає можливості для розвитку особистості, розширення її пізнавального горизонту, творчої та організаторської діяльності. Туризм, як середовище життєдіяльності, соціокультурних практик, виконує також функцію релаксації і рекреації людини, звільняє її від почуття втоми, надає можливість зміни виду діяльності, обстановки і т.д. Все це говорить про те, що культурна спрямованість туризму як середовища, являє собою один з найбільш важливих критеріїв туристської діяльності

Практичне значення туризму в житті людини визначаються його основними функціями:

- 1) задоволенням потреб в самоактуалізації;
- 2) пізнавальної, через дану діяльність відкриваються можливості для активного придбання нових знань про культуру;
- 3) комунікативної, пов'язаної з розширенням і зміцненням кордонів спілкування;
- 4) соціалізацією і інкультурацією особистості, пов'язаної з можливістю засвоєння соціальних і культурних норм;
- 5) мотиваційної, тобто дана діяльність здатна сформувати в свідомості людини певні ідеали і зразки поведінки, і навіть стиль життя.

Як соціальний інститут, туризм здатний ефективно сприяти розв'язанню актуальних соціальних, моральних і культурних проблем в нестабільній соціальній ситуації, виробляти нові програми і стратегії забезпечення якісно нового рівня суспільного розвитку. Створюючи нові робочі місця, сприяти розв'язанню такої гострої соціальної проблеми як зайнятість працездатних.

Здійснюючи процеси соціалізації та ресоціалізації значних верств населення туризм виступає одним із впливових чинників олюднення всієї сукупності суспільних і міжособистісних зв'язків. Туризм виконує важливу роль гуманістично-орієнтованої культурної комунікації, яка є регулятором взаємодії людей різних соціальних устроїв і відмінних культурних систем. Тим самим робить внесок у становлення комунікативної моралі як етичного пріоритету цивілізації ХХІ-го століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азар В. И. Экономика и организация туризма: методологические вопросы. Москва : Экономика. 1999. 184 с.
2. Бейдик О. О. Рекреційно-туристичні ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Київ : Альтерпрес. 2001. 234 с.
3. Бочан І. О. Розвиток ринку туристичних послуг в системі економічної безпеки держави : монографія . Львів : Вид-во «Сполом». 2013. 184 с.
4. Бочарников В. Н. Информационные технологии в туризме. Москва : Флинта, МПСИ. 2008. 357 с.

5. Верменич Я. В. Історична регіоналістика в Україні. *Український історичний журнал*. 2001. № 6.
6. Воронкова Л. П. История туризма и гостеприимства. Москва : ФАИР-ПРЕСС. 2004. 304 с.
7. Головащенко О. В. Туризм як форма соціальної активності людини: соціально філософський аналіз: дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Запоріжжя. 2002. 184 с.
8. Головне управління статистики у Львівській області. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua> (Дата звернення 20.05.2021).
9. Гордин, В.Э. Теоретические и практические подходы к развитию культурного туризма . Конвекгенция культуры и туризма на пороге XXI века. Санкт-Петербург. 2000. 203 с.
10. Декларація терпимості ЮНЕСКО. 1995 р. Київ. 1996. С. 9-10.
11. Дроздова Г. М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства : навч. посібн. Київ : Вид-во ЦНЛ. 2004. 236 с.
12. Енциклопедичний словник-довідник з туризму. Електронний ресурс. Режим доступу : http://www.leksika.com.ua/12940407/turizm/turizm_kulturniy (Дата звернення 20.05.2021).
13. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» від 18.11.2003 № 1282-IV // Відомості Верховної Ради України від 26.03.2004. 2004 р. № 13. Ст. 180.
14. International Convention to Safeguard Intangible Cultural Heritage: UNESCO's General Conference. 32nd Session. – Paris, 29 September – 17 October 2003.
15. Квартальнов В. А. Стратегический менеджмент в туризме: Современный опыт управления. Москва : Финансы и статистика. 1999. 496 с.
16. Квартальнов В. А. Иностраный туризм. Москва : Финансы и статистика. 2003. 228 с.
17. Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму : навч. посібн. Київ : Вид-во «Знання». 2011. 334 с.

18. Кузьмук О. Культурний туризм як інструмент формування національної ідентичності. Електронний ресурс. Режим доступу: https://tourlib.net/statti_ukr/kuzmuk.htm (Дата звернення 20.05.2021).
19. Культура і туризм у Львові. Електронний ресурс. Доступний з <http://www.ct.lviv.ua> Науковий вісник НЛТУ України. 2014. Вип. 24.1 Дата звернення 20.05.2021).
20. Культурний туризм як інструмент формування національної ідентичності. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.tourlib.net/statti_ukr/kuzmuk.htm. (Дата звернення 20.05.2021).
21. Любіцева О. О. Методика розробки турів : навч. Посібн. Київ : Вид-во «Альтерпрес». 2003. 104 с.
22. Максаковський. Культурний туризм. *Краєзнавство. Географія. Туризм*. 2001. № 21-24. С. 17-23.
23. Малыгин А. Н. Украина: Соборность и регионализм. Симферополь. 2015.
24. Манільська декларація зі світового туризму. Madrid: WTO. 1980.
25. Мироненко Н. С., Твердохлебов М. Т. Рекреационная география. Изд-во МГУ. Москва: Дело. 1981. С. 10-12.
26. Міжнародні нормативні акти ЮНЕСКО. Москва: Дело. 1993. С. 290-301.
27. Національна система туристсько-екскурсійних маршрутів «Намисто Славутича». Київ: Освіта. 2007.
28. Орлова Э. А. Социальная (культурная) антропология. Москва: Дело. 2005.
29. Пазенок В.С. Феномен туризму: людський вимір. *Готельний і ресторанний бізнес*. 2001. № 1.
30. Попова Т.Н. Проблемы категориального аппарата историко-региональных исследований в современной украинской историографии. *Записки історичного факультету*. Вип. 11. Одеса. 2001. С. 22.
31. Попович С. І. Соціально-економічні передумови розвитку туризму в Україні та розширення його інфраструктури в 60-х – першій половині 80-х

- рр. (на прикладі системи профспілкового туризму). З історії вітчизняного туризму. Київ : Освіта. 1997. С. 115-126.
32. Про туризм: Закон України . Правове регулювання туристичної діяльності в Україні. К.: Юрінком Інтер. 2002. С. 5.
 33. Рекомендація № 36 Всесвітньої конференції щодо політики у сфері культури «Збереження культурної спадщини всіх віків». Електронний ресурс. Режим доступу: URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_744 (Дата звернення 20.05.2021)
 34. Сапрунова В. Б. Туризм: еволюція, структура, маркетинг. Москва: Дело. 1977. 31 с.
 35. Сапрунова В.Б. Указ. Роль туризма в процессе воспитания молодежи. Киев: Образование. 1993. С. 42.
 36. Стратегія розвитку Львівської області до 2030 року. Електронний ресурс. Режим доступу: з <http://www.loda.gov.ua/ua/priorities/strategy>. (Дата звернення 20.05.2021).
 37. Тронько П. Т. Краєзнавство у відродженні духовності і культури. Досвід. Проблеми. Перспективи. Київ : Наук. думкаю 2008. 98 с.
 38. Туризм у Львові: загроза чи панацея?. Електронний ресурс. Режим доступу: zaxid.net/home/showSingleNews.do?turizm_u_lvovi_panatseya_chi_zagroza&objectId=1245182
 39. Уваров В. Д. Международные туристские организации: Справочник. Москва : Международные отношения. 1990. 288 с.
 40. Урри Дж. Взгляд туриста и глобализация. Массовая культура: современные западные исследования. Москва : Книга. 2005. 201 с.
 41. Федорченко В. К. Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму: [монографія] / За ред. Н. Г. Ничкало. Київ : Видавничій Дім «Слово». 2004. 472 с.
 42. Філософські нариси туризму: [науков.-навч. вид.] / За ред. В. С. Пазенка. Київ : Український Центр духовної культури, 2005. 328 с.

43. Флиер А. Я. Культурология для культурологов. Москва: Книга. 2000. 104 с.
44. Цюрупа М. В. Осмислення феномену туризму в європейській історико-філософській традиції. *Філософія туризму*. Київ: Освіта. 2004. 241 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Види культурного туризму

